

Villa Idun, Hjo

Renovering av balkonger m m 2014 – 2015

Villa Idun, Hjo - renovering av balkonger mm 2014 - 2015

Hjo Norr 5:6

Hjo kommun, Västergötland

Antikvarisk slutbesiktningsrapport

Thomas Carlquist

Byggnadshistorisk rapport 2015:4

Västergötlands
museum

Renovering av balkonger mm på
Villa Idun,
Hjo Norr 5:6,
Hjo stad & kommun, Västergötland.
Antikvarisk slutbesiktningsrapport.

Renoveringsarbeten har utförts på rubricerade byggnad under antikvarisk medverkan av Västergötlands museum genom undertecknad. Med anledning av att arbetena avslutats har antikvarisk slutbesiktning utförts den 14 sept. 2015. Närvarande vid besiktningen var även för fastighetsägaren, Erik Eriksson samt Mattias Jonsson, Wennergrens Byggnads AB

Hjo, Stadsparken, eller Badparken; vykort omkring 1915. Villa Idun närmast till vänster.

Bakgrund - byggnaden

Villa Idun är till skillnad från de övriga ”sekelskiftesvillorna” i Stadsparken i Hjo uppförd tidigare, som manbyggnad på en rådman Goldkuhls lantegendom. När vattenkuranstalten började sin verksamhet togs villan i anspråk för kurorts-

gästerna redan från starten 1878. Villa Idun är den sydligaste i raden av villor i parken, och låg från början närmast det ursprungliga Hotel Bellevue. Villa Idun utgör idag en del av det intressanta byggnadsbeståndet i Stadsparken. Villan är en träbyggnad i en och en halv våning med stor frontespis mot öster och Vättern, samt en större takkupa mot land.

Villan omgestaltades och moderniserades under 1900-talets första år varvid den fick flera drag av den då rådande jugendstilen. Resultatet kan ses på det samtida fotografiet ovan. Samtidigt försågs huset med en öppen veranda med ovanpåliggande balkong mot sjön. På var sida om verandan byggdes mindre balkonger/-altaner i marknivå. Även på södra gaveln byggdes en balkong. Jugendstilen är främst märkbar i gavelpartiernas rundade former och huvudentrés utformning, liksom i de kraftiga verandastolparna och balkongräckena mot sjön. Inga ombyggnadsritningar har påträffats, men det är inte helt omöjligt att arkitekten Lars Kellman anlätades för omgestaltningen. Han ritade ungefär samtidigt Eirapaviljongen och några år senare de små badhytterna ett stycke norrut i parken.

Till skillnad från de övriga villorna tycks Idun delvis ha haft ett tegeltak redan vid sekelskiftet 1900. Idag ligger här enkupigt tegel, medan den stora frontespisen mot sjön täcks av ett falsat plåttak. Foton från 1963 (Nordiska museet) visar den övre balkongen med de nuvarande förhöjda räckena. Den öppna verandan därunder uppvisar idag en höjd på räckena som motsvarar utseendet i början av 1900-talet. Villan är den enda i raden av parkvillor som omges av en liten "tomt" med en trädgård av privat karaktär.

Som helhet motsvaras byggnadsbeståndet endast av Mössebergsparkens villor i Falköping, vilka emellertid inte besitter riktigt samma höga grad av ”arkitektonisk lekfullhet” som villorna i Hjo. Till beståndet av trävillor med större eller mindre anknytning till kurorten kan också räknas villorna Wetteren, Ekhammar och Vivat, alla belägna väster om Bangatan. Därtill kommer den lilla villa Olga norr om det fd godsmagasinet.

Villa Idun har inte genomgått några omfattande ombyggnader som lett till förenkling i förhållande till dess ursprungliga (tidigt 1900-tal) utseende och karaktär. Den mest påtagliga utvändiga skillnaden är övre våningens förhöjda balkongräcke. Villan har alltså klarat sig jämförelsevis väl under de senaste 100 åren, och dess karaktär från det tidiga 1900-talet är fortfarande påtaglig. Invändigt har större förändringar skett, nu senast i samband med detta arbete är villan uppdelad i två lägenheter.

Tidigare renoveringar

Invändig modernisering, byte av fönster mm, troligen omkring 1960, varvid även balkongernas räcken ändrades. Även senare inre ombyggnader.

Kulturhistorisk status

Tillsammans utgör gruppen av välbevarade 1800-talsvillor en kulturhistoriskt intressant miljö och en väsentlig del av det byggnadsbestånd som genererades av kurortens verksamhet åren kring sekelskiftet 1900. Villa Idun är uppmärksam i flera byggnadsinventeringar av Hjo stad, såväl av Nordiska Museet 1963 som av Skaraborgs Länsmuseum 1986. Hela parkområdet med villor ingår i riksintresse för kulturmiljövården, R-32. Fråga om byggnadsminnesförklaring av Stadsparken med villor har väckts 2013.

Skadebild

Balkongerna och bottenvåningens verandor delvis gravt rötskadade.

Syfte

Att reparera skadat trä och samtidigt justera balkongerna till deras tidigare proportioner för att återge villan sitt utseende från ombyggnaden i början av 1900-talet.

Aktuella åtgärder

Åtgärda skador och brister enligt ovan.

Arbetsbeskrivning

1. Planerade åtgärder avseende restaurering av balkonger på östra (& södra) fasaden av Villa Idun, Hjo. Ark. Per-Göran Ylander, Västergränd 4, 544 30 Hjo.
2. Reparation av balkong och uteplatser villa Idun, Hjo. K-Märkt Byggnadsvård, Solistvägen 9, 541 57 Skövde.

Utförda åtgärder 2014 - 2015

Villa Idun har under den aktuella tiden genomgått en total renovering och inre ombyggnad, utan att det påverkat det utvändiga utseendet. Här redovisas endast de åtgärder som varit aktuella för byggnadsvårdsbidrag.

- Rötskadat trä i de tre verandorna på bottenvåningen revs och kasserades, innefattande allt golvträ, bärande delar i bjälklagen, delar av stolpar till övre balkong samt större delen av skranken i markplanet som avskärmar de mindre verandorna från den större i mitten.
- Motsvarande arbeten på de båda balkongerna i övre våningen. Arbetena här avsåg huvudsakligen räcken, tillkomna och förändrade vid ombyggnad omkring 1960.
- Nya delar tillverkade efter förebild av befintliga, framför allt i bottenvåningen, resp. med ledning av äldre fotografi avseende övre våningen. Avsikten var att återföra balkongräckena till den höjd de haft före 1960-talets höjning av dem. Verandaräckenas höjd i bottenvåningen har inte ändrats.
- De båda balkongernas räcken har tillverkats i den ursprungliga höjden, ca 80 cm, och vid denna renovering höjts till lagstadgade 110 cm genom montering av en förhöjning med en tunn stålrörskonstruktion, lika vad som tidigare utförts på den närbelägna villa Victoria.
- Konstruktionen av räckenas spjälor och deras infästning i över- och underliggare har justerats/ändrats så att de inte ska löpa risk att rötskadas. Tidigare konstruktion hade i viss mån direkt orsakat rötskador.
- De nya delarna tillverkades dels av Wennergrens, dels av Sörgårdens Hyvleri, dels i mindre omfattning av K-Märkt Byggnadsvård.
- Små ”korgar” av järnplåt, alla mer eller mindre rostskadade, har nytillverkats och placerats som tidigare på räckesstolparna. Återstår målning.
- Hela huset har målats med linoljefärg grönt, NCS 3020-G20Y, med knutar, fönster, foder och andra detaljer i ljus gråvitt enligt riksantikvarieämbetets linoljefärgprovssamling; 7A-30, grön umbra. All linoljefärg var av fabrikat Wibo. Kulörfördelningen har utgått från ett fotografi från ca 1905.

Återstår

På frontespisen mot Vättern satt före renoveringen och ännu i maj 2015 en relativt hög flaggstång. Den var inte ursprunglig från ombyggnaden ca 1905, men hade positiv betydelse för husets ”resning”, och bör därför återmonteras. Infästningsbeslagen sitter fortfarande kvar.

Ett alternativ kan vara en margueritliknande ”blomma” troligen av plåt, på en ca meterhög tunn spira, synlig på foton från 1900-talets början. Vid den tiden satt flaggstången på bakre (västra) delen av den plåttäckta frontespisens nack.

Vänster: detalj av foto ca 1905 med ”blomma” av plåt på frontens nack.

Höger: Del av sentida flaggstång i samma läge.

Övrigt

Hela villan har under nämnda period, 2014-2015, genomgått en större renovering och ombyggnad, med åtgärder som inte berörts av byggnadsvårdsbidraget. Till exempel har fönster, dörrar och fönsterdörrar nytillverkats, vad gäller dörrarna närmare ett äldre utförande med ramstycken och fyllningar. Vindsfönstren har renoverats och återanvänts.

Administrativa uppgifter

Kostnader

Arbetet med balkonger och verandor var kostnadsberäknat till 428.125 kr.

Byggnadsvårdsbidrag

Bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse: 125.000 kr. Beslut om bidrag från länsstyrelsen Västra Götalands län 2014-05-05.

Antikvarisk medverkan

Thomas Carlquist, Västergötlands museum, Skara.

Beställare

J Wennergrens Byggnads AB, Bangatan 13, Box 8, 544 21 Hjo.

Arkitekt/Projektör

Per-Göran Ylander, Västergränd 4, 544 30 Hjo.

Entreprenör

J Wennergrens Byggnads AB, Hjo.

UE snickeridetaljer

Sörgårdens Hyvleri, Olofsby Sörgården 1, 543 93 Tibro.

K-Märkt Byggnadsvård AB, Solistvägen 9, 541 57 Skövde.

UE Måleri

Magnussons Måleri, Tubgatan 5, Box 77, 544 21 Hjo.

Arbetsledare

Mattias Jonsson, Wennergrens.

Byggmöten

har inte hållits.

Besiktningar

Inledande besiktningar och diskussioner med anledning av att museet kontaktades under 2012. Besiktning inför påbörjad renovering samt besiktningar på arbetsplatsen ungefär en gång i veckan under tiden som arbete pågått. Antikvarisk slutbesiktning den 14 sept. 2015.

Tidsperiod

Arbetena utfördes under flera perioder från sommaren 2014 till juli 2015.

Fotodokumentation

Digital fotografi. Bilderna förvaras på Västergötlands museum, Skara.

Handlingar

Handlingar i ärendet sökes i Västergötlands museums arkiv under Hjo, diariern VGR 37-2014 och VGM 78-2015, samt hos Länsstyrelsen Västra Götalands län under diariern 434-35618-2013. Västergötlands museums projektnr var 14004.

Besiktningens utlåtande

Vid slutbesiktningen den 14 sept. 2015 konstaterades att alla utvändiga arbeten enligt ovan var avslutade, så när som på enstaka mindre målningskompletteringar och återmontering av flaggstången. Efter vad länsmuseum erfar har arbetena utförts enligt handling och i förekommande fall enligt museets rekommendationer. Utförda arbeten godkändes från antikvarisk synpunkt den 17 sept. 2015. Huset har som nämnts under perioden 2014 till sommaren 2015 byggts om invändigt till två lägenheter utan antikvarisk medverkan.

VÄSTERGÖTLANDS MUSEUM

Skara i oktober 2015

Thomas Carlquist
1:e antikvarie

Fotografier

Omslagsbild: Villa Idun i Stadsparken, Hjo, efter renovering. Juli 2015.
Foto: Thomas Carlquist.

Foto: Thomas Carlquist

Raden av parkvillor sedd mot norr med villa Idun närmast. Foto jan. 2013.

Som ovan; fasader mot Vättern. Jan. 2013.

Foto: Thomas Carlquist

Villa Idun från SO före renoveringen. Jan.2013.

Villa Idun före renoveringen. Veranda/altaner mot sjön och balkong med ca 1960 förhöjt räcke. Delarna märkta X utgör förhöjningen. Jan. 2013.

Foto: Thomas Carlquist

Villa Idun, fasad mot väster. Jan 2013.

Vänster: Villa Idun, entréparti i jugendstil. Jan. 2013.

Höger: Villa Idun, balkong mot söder med förhöjt räcke från ca 1960. Delarna märkta X utgör förhöjningen. Jan. 2013.

Foto: Thomas Carlquist

Veranda i markplanet. Brädgolvet var till stor del rötskadat. Stolparna som bär balkongen uppvisade inga allvarligare skador. Jan 2013.

Den södra av de båda mindre altanerna med räcketstolpe som tidigare varit lagad och därefter röt-skadats på nytt. Den norra altanen hade motsvarande skador. Jan. 2013.

Foto: Thomas Carlquist

Verandan och de båda mindre altanerna nås via varsin liten trätrappa direkt utifrån. Det mesta i konstruktionsvirket i golv och bjälklag var rötskadat. Jan. 2013.

Som ovan. Jan. 2013.

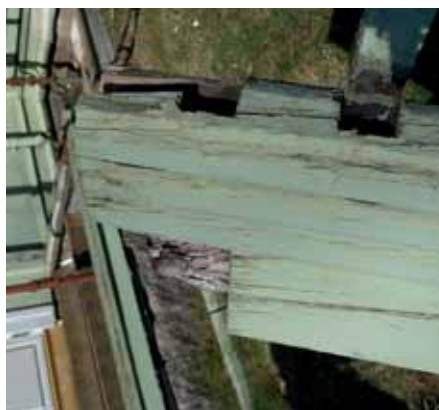
Detalj av räcketöverliggare. Notera plåttäckningen av hörnstolpen. Jan. 2013.

Foto: Thomas Carlquist

Ovan: Äldre hållare eller korgar av plåt för blomkrukor fanns till vissa stolpar. De flesta var rostskadade och nytillverkades. Maj 2014.

Vänster: Några stolpar hade vid någon renovering ersatts av limträkonstruktioner, som sedan rötskadats. Aug. 2014.

*Ovan: När de mindre altanerna demonterades visade det sig att inte mycket av materialet var användbart. Nov. 2014.
Höger, övre: Spjälornas infästning i överliggaren, sedd "uppifrån". Konstruktionen upprepades nu.
Höger, nedre: Spjälornas likartade infästning i underliggaren. Konstruktionen hade lett till röta och ändrades så att spjälorna nu i stället "rider" på underliggaren. Apr. 2015.*

Foto: Thomas Carlquist

Under vintern förtillverkades de olika delarna till veranda och balkonger. Bilderna på den här sidan visar spjälor, delar till över- och underliggare och stolpar. Mars 2015.

Stolpar tillverkades nu utifrån hela timmerstockar i stället för de tidigare av limträ. Märgsprickor fylldes senare med linoljekitt. Mars 2015.

Delar till över- resp. underliggare. Alla delar grundades med linoljefärg för att senare målas i rätt kulörer. Mars 2015.

Foto: Thomas Carlquist

Arbete på verkstad med de nya delarna till räcken. April 2015.

Räckesstolparna på balkongen hade stått på små plintar av plåt. Nya tillverkades av galvad plåt. April 2015.

Stolparna monterade på övre balkongen. All plåt rostskyddsmålades därefter. April 2015.

Foto: Thomas Carlquist

Praktiskt taget alla delar av det gamla räcket hade rötskador, varför allt nyttillverkades. Här ses spjälornas infästning i den undre delen av den tvådelade överliggaren. Spjälorna var på liknande sätt intappade i underliggaren. April 2015.

De nya spjälornas infästning i överliggaren - samma konstruktion som ovan. Maj 2015.

Inga hål gjordes i underliggaren. De nya spjälorna "rider" i stället på en rygg på underliggaren. Maj & juni 2015.

Foto: Thomas Carlquist

Stolparnas ändträ täcktes av en galvaniserad plåttäckning. Stålräcket som når 110 cm över golvet skruvades i stolparna och mot väggen (bilden nedan). Maj 2015.

Vid sidan av arbetena med balkongerna lagades även några skador i takfoten. Ovan i takfoten mot sjön, t. h. mot land. Maj 2015.

Foto: Thomas Carlquist

Av "skranken" vid de mindre altanerna var bara den krökta överliggaren möjlig att återanvända. Höger: "Sektion" av räcke från 1960-talet. April resp. maj 2015.

Katepal Bitumiliuos kallasfalt användes till bjälklagen i verandan.

Vänster: Nytt bjälklag i den stora verandan i markplanet. Bjälkarna ströks med kallasfalten (ovan) som rötskydd. Maj 2015.

Arbete med skarvning/ilusning av rötskadad stolpe. Maj 2015.

Foto: Thomas Carlquist

De små altanerna konstruerades på nytt från "scratch". Singel i botten som kapillärbrytande skikt. Juni 2015.

Golv och stolpar på plats. Juni 2015.

Även skranken nytillverkades, med återanvändning av den böjda överliggaren. Juni 2015.

Foto: Thomas Carlquist

Efter målning och montering av den nya förhöjningen av balkongräckena. Juni 2015.

Förutom de högre stolparna och stommen till övre balkongen är praktiskt taget alla delar till uteplatserna nytillverkade. Juni 2015.

Foto: Thomas Carlquist

Den norra av de båda mindre altanerna. Notera de små korgarna av plåt, samt avtäckningen på den högre stolpen. Juli 2015.

Övre balkongen mot öster efter renovering och justering av räcketets höjd. Juli 2015.

Övre balkongen mot söder efter renovering och justering av räcketets höjd. Juli 2015.

Foto: Thomas Carlquist

Villa Idun, fasad mot väster efter renovering. Sept.2015.

Rapporter 2014-2015 i ämnet bebyggelse från Västergötlands museum

- 2014:1 Gluggetorpet. Råda Ågården 3:4, Råda socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Omläggning av del av vasstak 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:2 Kv. Anden 6. Anden 6, Baggstedtska gården, Hjo stad och kommun, Västergötland. Renovering av veranda och balkong 2012-2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:3 Kv. Kopparslagaren 10. Hjo socken och kommun, Västergötland. Renovering och målning av fasader 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:4 Kihlbergsgården. Kv. Lången 8, Hjo socken och kommun, Västergötland. Renovering av tak på gårdshus 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:5 Hällestads kyrka. Hällestads socken, Falköpings kommun, Västergötland. In- och utvändig målning 2013. Bebyggelseantikvarisk rapport.
- 2014:6 Tidaholms kyrka. Agnetorps socken, Tidaholms kommun, Västergötland. Puts och plåt- arbeten på tornet 2013. Bebyggelseantikvarisk rapport.
- 2014:7 Västerplana mejeri. Västerplana 3:8, Västerplana socken, Götene kommun, Västergötland. Renoveringsarbeten 2002-2012. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:8 Bosgården. Gerum 14:2, Östra Gerums socken, Tidaholms kommun, Västergötland. Omläggning av vasstak på norra ladugården 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:9 Almnäs, smedjan. Almnäs 1:1, Norra Fågelås socken, Hjo kommun, Västergötland. Renovering av stomme m.m. 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:10 Kungsvillan i Karlsborg. Vanås 1:5, Karlsborgs socken, Karlsborgs kommun, Västergötland. Reparationsarbeten 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:11 Djäknestallet. Kv. Iris 1-5, Skara stad och kommun, Västergötland. Renovering av tak och stomme 2013-2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:12 Bryggeriet Nordstjernen. Kv. Saga 1, Skövde stad och kommun, Västergötland. Renovering av skorstenar 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:13 Piperska lasarettet. Brunnsborg 6:1, Ova socken, Götene kommun, Västergötland. Renovering av skiffertak 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:14 Hyringa fornstuga. Prästtorp 1:13, Hyringa socken, Grästorps kommun, Västergötland. Renovering av tak 2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:15 Djäkneskolan i Skara. Kv. Saturnus 1, Skara kommun, Västergötland. Byggnadshistorisk studie.
- 2014:16 Villa nr 27, Mössebergsparken. Mössebergsparken 49:50, Falköpings kommun, Väster- götland. Ommålning m.m. 2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:17 Befälsgränd, Karlsborgs fästning. Karlsborgs socken och kommun, Västergötland. Ny sten- läggning 1998. Antikvarisk rapport.
- 2014:18 Byggnad 202, Karlsborgs fästning. Karlsborgs socken och kommun, Västergötland. Fasad- renovering 2005-2006. Antikvarisk rapport.
- 2014:19 Fortifikationsgränd, Karlsborgs fästning. Karlsborgs socken och kommun, Västergötland. Ny stenläggning 2005-2006. Antikvarisk rapport.
- 2014:20 Slutvärnet, Karlsborgs fästning. Karlsborgs socken och kommun, Västergötland. Installation av hiss till kyrkan 2001 samt brandavskiljande glasparti vid kyrkan 2001. Antikvarisk rapport.
- 2014:21 Lilla Bjurum. Bjurum 8:2, Vättilösa socken, Götene kommun, Västergötland. Renovering av två vindskammare 2012-2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:22 Emma Svans stuga. Oltorp 1:26, Kvänums socken, Vara kommun, Västergötland. Renovering av tak 2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:23 Gamla rådhuset. Kv. Rådhuset 12, Skara socken och kommun, Västergötland. Grund- förstärkning och invändig renovering 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:24 Skara domkyrka. Skara socken och kommun, Västergötland. Installation av klockspel 2014. Byggnadshistorisk rapport.
- 2014:25 Possiska Lancasterskolan. Hällekis 9:2, Medelplana socken, Götene kommun, Väster- götland. Renovering av puts m.m. 2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.

- 2015:1 Varnhems klosterkyrka. Varnhems socken, Skara kommun, Västergötland. Tjärning av tak 2004, 2007 och 2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:2 Skara domkyrka. Skara kommun, Västergötland. Renovering av tornens tak m.m. 2012. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:3 Hyringa fornstuga. Prästorp 1:13, Hyringa socken, Grästorps kommun, Västergötland. Renovering efter svampangrepp 2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:4 Villa Idun. Hjo Norr 5:6, Hjo stad och kommun, Västergötland. Renovering av balkonger m.m. 2014-2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.